

Ömer Seyfettin'in "Fon Sadriştayn'ın Oğlu" Adlı Hikâyesi Çerçevesinde Yeni Lisan Hareketi¹

Büşra Sürgit*

Özet

Yeni Lisan hareketinin öncüsü olan Ömer Seyfettin, XX. yüzyılın milliyetçilik asrı olduğunun farkına varmış bilinçli bir aydındır. Yazar, "Yeni Lisan" başlıklı yazılarında ülkenin içinde bulunduğu buhrandan kurtulabilmesi için ulus olmanın gerekliliğinden söz eder. Ona göre dil, bir milleti bir araya getiren başat unsurdur. Ömer Seyfettin yalnızca teorisyen olmakla kalmaz, "Yeni Lisan" anlayışı çerçevesinde şiirler ve hikâyeler de kaleme alır. Onun "Fon Sadriştayn'ın Oğlu" adlı hikâyesi hem üslubuyla hem de verdiği mesajlarla dikkat çeken bir metindir. Bu makalede Ömer Seyfettin'in fikirlerini, söz konusu hikâyeye nasıl taşıdığı irdelenmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yeni Lisan Hareketi, Ömer Seyfettin, "Fon Sadriştayn'ın Oğlu", Milli edebiyat, Milliyetçilik

Yeni Lisan Movement in the Context of "Fon Sadriştayn'ın Oğlu", Short Story Written By Omer Seyfettin

Abstract

Omer Seyfettin, the pioneer of "Yeni Lisan Movement", is a revolutionist who had noticed that the twentieth century is the nationalism age. In his "Yeni Lisan" headed articles, the author asserts that the society has to be a nation, the country can save from the big crisis merely by this way. According to Omer Seyfettin, a language is the fundamental concept which congregates the whole nation. He is not only a theorist but also a prolific author who writes articles, essays, poems, and short stories in the context of "Yeni Lisan Movement". One of these, "Fon Sadriştayn'ın Oğlu" story is a noteworthy text because of its style and messages. In this paper we will consider how Omer Seyfettin reflects his ideas to this short story.

Keywords: Yeni Lisan Movement, Omer Seyfettin, "Fon Sadriştayn'ın Oğlu", Nationalist literature, Nationalism

* Arş. Gör., Yıldız Teknik Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, İstanbul/Türkiye, bsurgit@yildiz.edu.tr

1 Bu makale, 30 Mayıs-1 Haziran 2012 tarihleri arasında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü tarafından düzenlenen "Vefatının 30. Yılında Prof. Dr. Faruk Kadri Timurtaş Hatırasına Uluslararası Yaşayan Türkçe Bilgi Şöleni"nde sunduğum "Ömer Seyfettin'in 'Fon Sadriştayn'ın Oğlu' Adlı Hikâyesi Bağlamında Yeni Lisan Hareketi" başlıklı bildirisinin genişletilmiş hâlidir.

Giriş

Türkçenin sadeleşmesi meselesi XIX. yüzyıldan itibaren edebiyat ve fikir dünyasını meşgul eden problemlerin başında gelmiştir. Tanzimat Fermanı'nın ilanından itibaren Türkçenin sadeleşmesi yolunda birçok adım atılmıştır. Şinasi, Namık Kemal, Ali Suavi, Ahmet Midhat, Ahmet Vefik ve Muallim Naci gibi birçok edebiyatçı, yazı dilinin toplumun tüm katmanları tarafından anlaşılır bir dil olması için çaba sarf etmiştir. Fakat bu isimlerin çalışmaları sistemli ve programlı olmaktan uzaktır. Üstelik “Servet-i Fünun” da ürün veren yazar ve şairlerin süslü ve gösterişli bir sanat dili yaratma hevesleri, sözü edilen sadeleşme çabalarını baltalamıştır.

Öte yandan XX. yüzyıl başında Osmanlı Devleti bünyesinde yaşayan gayrimüslim unsurların birer birer bağımsızlıklarını ilan etmeleri Osmanlı aydınlarının milli uyanışına zemin hazırlamıştır. Ayrıca Avrupa’da şekillenen dile ve etnik kimliğe dayalı milliyetçilik akımının Türk insanını da etkilememiş olması düşünülemez. Türk diline dayalı bir “millet” fikri Türkler arasında benimsenmeye başladıktan sonra bu fikri yaymaya yönelik çalışmalar başlamıştır. II. Meşrutiyet’in ilanı ile beraber artık hür bir havanın teneffüs ediliyor olması politik ve sosyal faaliyetlerin serbestçe gerçekleştirilmesine yardımcı olmuştur. Böylece gençlere Türklük bilincini aşılama çabaları politik kimliğe sahip birçok dernek açılmış, dergiler neşredilmiştir. Bu bağlamda Türkçenin sadeleşme tarihinde önemli bir yer tutan ve tesirleri günümüze uzanan “Yeni Lisan” hareketini, *Genç Kalemler* dergisi ile başlayıp gelişmiş, edebî olmaktan çok fikri ve sosyal bir hareket olarak algılamak gerekir.²

Yeni Lisan hareketi bir dil akımı gibi görünse de temelinde “milli bir edebiyat meydana getirme”, “milli kültüre dayalı yeni bir hayat arama” düşüncesi yatmaktadır.³ Bundan dolayı Ömer Seyfettin ve arkadaşları tarafından Selanik merkezli *Genç Kalemler* dergisinde neşredilen yazılarda milli bir edebiyatın nasıl yaratılacağına ilişkin ipuçlarının sunulduğu görülür. Bu projenin mimarları arzu ettikleri yeni hayatın ancak milli bir edebiyatla yaratılacağına inanmaktadırlar.

Ömer Seyfettin, Ali Cânib ve Ziya Gökalp’in başını çektiği *Genç Kalemler* dergisinde yayımlanan ve sözü edilen harekete ismini veren “Yeni Lisan” başlıklı makale⁴ Türk dili ve edebiyatı etrafında çarpıcı eleştiriler içerir. Esasen bu makalenin imza yerinde yazarın ismi yerine büyük bir soru işareti göze çarpmaktadır. Bununla birlikte Ali Cânib, söz konusu makalenin Ömer Seyfettin tarafından yazıldığı

2 Yusuf Ziya Öksüz, *Türkçenin Sadeleşme Tarihi: Genç Kalemler ve Yeni Lisan Hareketi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1995, s.77.

3 Mustafa Özkan, “Türkçenin Çağdaşlaşma Ekseninde Yeni Lisan Hareketi”, *100. Yılında Yeni Lisan Hareketi ve Milli Edebiyat Çalıştayı Bildirileri* (Yay. Hzl. Hülya Argunşah, Oğuzhan Karaburgu), Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul, 2011, s.210.

4 “Yeni Lisan”, *Genç Kalemler*, C.II, S.1, 29 Mart 1327/ 11 Nisan 1911, s.1-3.

ğını bildirmektedir.⁵ Bu makalede Ömer Seyfettin'in esas olarak milli bir edebiyat yaratmanın peşinde olduğu görülür. Milli edebiyat ise taklitçilikten uzaklaşıp milli kaynaklara dönüş kuvvetini bulmak, bu çerçevede ürün vermek anlamına gelir. Bu edebî hareket, nesir ve nazımda yabancı terkiplerden kurtulmuş bir Türkçe ile yazma ve Türk milletinin hayatını gerçekçi bir şekilde yansıtmaya amacını güder.

Ömer Seyfettin, "Milli bir edebiyat vücuda getirmek evvela milli bir lisan ister" diye düşünür. Çünkü dil, edebiyatın temelidir ve bu temelin sağlam olması zorunludur. Bundan dolayı yazar, edebî metinlerde kullanılacak olan Türkçenin sağlam ve anlaşılır olmasını şart koşar. Ayrıca bu düşünceyle Türk dilinin ve edebiyatının o günkü panoramasını çizer. Ona göre dilimiz hastadır; böyle bir dille milli bir edebiyat meydana getirmek mümkün değildir. Bundan dolayı bizim şiddetli bir şekilde muhtaç olduğumuz şey yeni bir dildir. Türklerin geçmişte Arap ve Fars dillerinden vokabüler almakla yetinmemeleri, bu dillerin gramerlerinden çeşitli kuralları pervasızca kullanmaları dilimize en büyük zararı vermiştir.

Ömer Seyfettin, aynı manifestoda edebiyat tarihimizi "Şarka doğru" ve "Garba doğru" diye iki farklı başlık altında değerlendirir. Şark edebiyatını model alan Türk şair ve yazarlarının, edebî metinlerini Türkçeyle vücuda getirmekten utan-dıklarını, bundan dolayı divanlarını Farsça ve Arapça kaleme aldıklarını ifade eder. Bu durum Türkçenin ihmal edilmesine yol açmıştır. Öte yandan Servet-i Fünuncular Doğu edebiyatına sırtlarını dönmelerine rağmen Batı edebiyatını taklit etmekten çekinmemişlerdir. Devamlı "çalmışlar, çalmışlar, çalmışlar; eserlerinin isimlerini bile Fransızcadan aynen aşırılmışlardır."⁶

Yazara göre bugünkü şair ve yazarlar da yeni bir eser yahut yeni bir üslup meydana getirmeyi başaramamışlardır. İşte bütün bu faktörler Ömer Seyfettin'in "Bizim milli bir edebiyatımız yok" diye başkaldırmasına neden olmuştur. Hasta bir dille, hem biçimi hem de içeriğiyle Türk insanına hitap eden şiirler, trajediler, romanlar ve hikâyeler yazmak mümkün değildir. O halde "hareket zamanı artık gelmiş ve hatta geçmiştir." Öncelikle dilimizin ıslah edilmesi, sadeleştirilmesi şarttır. *Genç Kalemler* yazarı, makalesinin "Hastalıklar", "İsimler ve Sıfatlar" ve "İmlâ" başlıklı bölümlerinde zaruri değişikliklerin bir listesini yapar. Ömer Seyfettin'in bu prensipler ile yapmak istediği "ihtilal"ın temeli Türkçeyi yabancı dil kurallarından temizlemek, mevcut konuşma dili ile yazı dili arasındaki ikilik ve uçurumu ortadan kaldırmak ve konuşma dilini yazı dili haline getirmektir.⁷

5 Ali Cânib, "Ziya Gökalp'ın Matbuat Âleminde İlk Görünüşü: Genç Kalemler ve «O»". *Çınaraltı*, S.12, 25 Ekim 1941, s.8.

6 ?, "Yeni Lisan", s.2.

7 İsmail Çetişli, "Ömer Seyfettin'in Şiir Ve Mensur Şiirleri Örneğinde "Yeni Lisan" Ve/Veya "Milli Edebiyat" Hareketinin Sonuçları", *100. Yılında Yeni Lisan Hareketi ve Milli Edebiyat Çalıştayı Bildirileri* (Yay. Hzl. Hülya Argunşah, Oğuzhan Karaburgu), Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul, 2011, s.67.

1. Ömer Seyfettin'in Yeni Lisan Hareketi İçindeki Konumu

Edebiyat dünyasına şiir yazarak adım atan Ömer Seyfettin (1884-1920), Türkçenin sadeleştirilmesine ve milli kültürümüzün korunup geliştirilmesine büyük katkı sağlamış bir isimdir. Modern Türk hikâyesinin kurucusu olarak kabul edilen yazarın Türkçülük düşüncesine yakınlık duyması iki faktörle açıklanır. Bunlardan birincisi onun İzmir'de Mehmet Necip'le tanışmasıdır. "Dili değiştirmek, daha doğrusu sözle, onu kendi akışına getirmeye savaşmak" davasını sürdüren Türkçü Necip'in dil konusunda yazdığı makaleler Ömer Seyfettin'in düşünce dünyasında bir dönüm noktası olarak kabul edilir.⁸

Yazarın asker olması dolayısıyla Balkan şehirlerinde görev yaparken tanık olduğu olaylar da onun Türkçü düşüncüyü benimsemesine uygun ortam yaratmıştır. Bu milli uyanış ve bağımsızlık hareketlerini en kızgın çağında, Bulgar çetelerine yakın yerlerde yaşaması, onları bu harekete sevk eden etmenleri müşahade etmesine neden olmuştur. Bulgar, Sırp ve Makedonyalı komitacıların eylemleri açık bir şekilde milli bir gayrete, özgür bir vatan idealine dayanmaktadır. Onların bu ülküsü Ömer Seyfettin'in milliyetçilik duygularını kamçulamıştır. Fakat aynı zamanda onu büyük bir endişeye düşürmüştür. Zira bu çetelerin başarılı olması, Balkanlar'ın parçalanması anlamına gelmektedir. İşte bu yıkılış, hatta yok oluş korkusu, sadece Ömer Seyfettin'i değil, o dönemde Rumeli'nde bulunan ve çoğu asker olan aydınların hemen hepsini "mevcut yapıyı milliyetçilikle korumak" fikrine götürmüştür.⁹ Ömer Seyfettin de aktif bir şekilde bu hareketin içinde yer almış ve bütün eserlerini bu düşünce noktasından hareketle ortaya koymuştur.¹⁰

Onun dilde ve edebiyatta yenilik yapma fikri de bu sırada gelişmiştir. Buna ilaveten yazarın söz konusu gözlemleri onun hikâyelerinin tematik malzemesini de hazırlamıştır. "Bomba" hikâyesi buna örnek teşkil eder.

Ömer Seyfettin Türkçü düşünce çerçevesinde milli bilinci yaygınlaştırmayı amaçlayan birçok makale kaleme alır. Bunlardan bazıları dilin milli bağımsızlıkla olan ilişkisini değerlendirmeye yöneliktir. Yazara göre dil, milli birliği ve beraberliği sağlayan ana unsurlardan biridir. Bundan dolayı Türkçe, Türklerin manevi vatanıdır. Türkçenin bağımsızlığı, maddi vatanın bağımsızlığından daha kutsaldır. Çünkü politik bağımsızlığını kaybeden bir millet eğer dilini muhafaza etmişse günün birinde bağımsızlığını yeniden kazanacaktır.

"Milliyetimiz nasıl Türklük, vatanımız nasıl Türkiye ise lisanımız da Türkçedir. Türkçe bizim manevi ve mukaddes vatanımızdır. Bu manevi vatanın istiklali,

8 Yusuf Ziya Öksüz, *Türkçenin Sadeleşme Tarihi: Genç Kalemler ve Yeni Lisan Hareketi*, s.87.

9 Necati Mert, *Ömer Seyfettin: İslamcı, Milliyetçi ve Modernist Bir Yazar*, Kaknüs Yayınları, Ankara, 2004, s.18.

10 Abdullah Şengül, "Ömer Seyfettin'de Milli Kimlik", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.III, S.I, Afyon, 2001, s.6.

kuvveti resmi ve milli vatanımızın istiklalinden daha mühimdir. Çünkü vatanını kaybeden bir millet eğer lisanına ve edebiyatına hâkim kalırsa mahvolmaz, yaşar ve yine bir gün gelir; siyasi istiklalini kazanır; düşmanlarından intikamını alır. Fakat bir millet lisanını bozar, kaybederse, hatta siyasi hâkimiyeti bâkî kalsa bile tarihten silinir. Esirleri onu yutar.”¹¹

Ömer Seyfettin 30 Ocak 1911 tarihinde Ali Cânib'e yolladığı mektupla Yeni Lisan hareketinin müjdecisi olur. Yazar burada Batı edebiyatını takip eden bir yazar olarak Türk edebiyatından nefret ettiğini, bu durumun Türkçenin “berbad, perişan, fenne, mantığa muhalif bir lisan” olmasından kaynaklandığını vurgular. Arapça ve Farsça kurallarla yapılan çokluk ve tamlamalar; Türkçe kelimelerde, terkiplerde ve edatlarda bulunan ikilikler yüzünden Türkçe dengesini ve doğallığını yitirmiş, son derece yapay bir hal almıştır.¹² Bu nitelikteki bir dil, milli bir edebiyatın gelişip kök salmasını geciktiren bir engeldir. Dilin iyileştirilmesi, sağlamlaştırılması ve anlaşılır hale getirilmesi elbette mümkündür, fakat bunun için sistemli bir grup çalışması ile tutarlı bir dil projesine ihtiyaç vardır.

Ömer Seyfettin'in bu fikirlerini Ali Cânib ile Ziya Gökalp'e aktarması dilde sadeleşme yolunda ciddi hamleler yapılmasının önünü açar. Bu gençler bir araya gelerek bir dil politikası üretirler. Ömer Seyfettin “Yeni Lisan” başlıklı makalede “Ey gençler!” hitabıyla sık sık yeni nesle seslenir. Onlardan gaffet uykusundan uyanmalarını, milli bilinci idrak etmelerini ve bu yolda çaba göstermelerini ister. Özellikle edebiyat sahasında yeni dil anlayışını destekleyen metinler üretilmesi konusuna odaklanır.

Yeni Lisan hareketinin hazırlayıcıları olarak tanınan çekirdek kadro, yeni edebiyat dilinin nasıl kullanılacağını örnekleyen birçok metin üretir. Ali Cânib, hareketin polemik ve eleştiri kısmını üstlenir. Ömer Seyfettin şiir ve hikâyeler yazar, Ziya Gökalp de meselenin fikir yönünü işler.¹³ Kısa süre içinde Yeni Lisan'ın kullanıldığı çok sayıda kitap çevirisi yapılır. Yeni Lisan'ı edebiyat dili olarak yetersiz kabul edip söz konusu harekete şiddetle itiraz eden Köprülüzade Mehmet Fuad ve Yakup Kadri gibi şahsiyetler bile ürünlerini sade bir Türkçe ile vermeye başlarlar. Bu ve bunun gibi uygulamaların sonucunda Yeni Lisan'ın birkaç yıl içinde standartlaştığını Ömer Seyfettin'in 8 Ocak 1918'de tuttuğu günlük notlarından anlıyoruz.¹⁴

11 Ömer Seyfettin, “Türkçeye Karşı Enderunca”, *Bütün Eserleri Şiirler, Mensur Şiirler, Fıkralar, Hatıralar, Mektuplar* (Yay. Hzl. Hülya Argunşah), Dergâh Yayınları, İstanbul, 2000, s.329.

12 Sonel Bosnalı, “Dil Planlaması Ve Standartlaşma Kapsamında Yeni Lisan Hareketine Toplum Bilimsel Bir Yaklaşım, 100. Yılında Yeni Lisan Hareketi Ve Milli Edebiyat Çalıştayı Bildirileri”, (Yay. Hzl. Hülya Argunşah, Oğuzhan Karaburgu), Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul, 2011, S.35.

13 Yusuf Ziya Öksüz, *Türkçenin Sadeleşme Tarihi: Genç Kalemler ve Yeni Lisan Hareketi*, s.134.

14 Öksüz, a.g.e., s.162.

Aslında Yeni Lisan Hareketi'nin dilin sadeleşmesi hususunda belirlediği prensipler çok yeni değildir. Hayati Develi'nin de işaret ettiği gibi Şemsettin Sami, Necip Asım, Said Bey, Müstecabzade İsmet gibi incelemeciler de sadeleşme konusunda Genç Kalemler'in "Yeni Lisan" manifestosunda ortaya koyduğu kanatlara yakın fikirler öne sürmüşlerdir.¹⁵ O halde bu hareketin orijinal tarafı nedir? Hareketin özgünlüğü, Ömer Seyfettin ve arkadaşlarının bu dil aracılığıyla milli bir edebiyat ve milli bir hayat yaratma teşebbüslerinden ileri gelmektedir. Zira artık içinde bulunulan yüzyılın sosyo-politik koşullarının da tesiriyle bu isimler "milli bir endişe" duymaktadırlar. Dolayısıyla burada paralel ilerleyen sadece dil ve edebiyat değildir, tablonun çerçevesini milli kimlik meydana getirmektedir.¹⁶

2. Ömer Seyfettin'in Yeni Lisan ve Milli Edebiyat Projelerine Somut Bir Örnek: "Fon Sadriştayn'ın Oğlu" Hikâyesi

Ömer Seyfettin'in edebiyat tarihimizdeki yerini belirleyen asıl değeri ve hizmeti, onun yukarıda özetlenen fikirleri bağlamında bir edebiyat teorisyeni olmaktan çok, edebiyat sanatkârı olmasıdır. O, Türk milletine özgü yeni bir kimlik oluşturma amacıyla bir yazar olarak edebiyatta ve lisanda yapmak istediği ihtilali önce kendi eserlerinde gerçekleştirmiştir.¹⁷ Ömer Seyfettin Türkçülük düşüncesini benimsedikten sonra ilk hikâyelerinden farklı bir tarzda eser vermeye başlar. Hikâyeleri içerik bakımından milliyetçi, idealist ve toplumcu bir kimliğe bürünür. Bazıları milli bir kimlik yaratma hedefine döndüktür. (Primo Türk Çocuğu vb.) Bazıları geçmişteki kahramanlıkları yücelterek Türk insanına güç aşlamak ister. (Pembe İncili Kaftan vb.)

Sade bir dille kaleme alınan bu metinler konularını hem aktüel yaşamdan hem de tarihten alırlar. Ayşe Demir, "Milli Kimliğe Doğru Bilinçli bir Adım: Yeni Lisan" isimli makalesinde yazarın güncel konulu hikâyelerinin çözüme dönük bir yanı bulunduğuna dikkat çeker:

*"Güncel konulu hikâyelerinin bir kısmı ise doğrudan kurtuluş çarelerine yönelmiştir. Bu çareler karşılıklarını sosyal yaşamdan ekonomik yaşama kadar uzanan bir yelpazede bulur. Ömer Seyfettin'in hikâye dünyası bu açıdan toplumun hâlihazırdaki durumu ve kurtuluş vasıtası olarak milli değerlere açık bir yapıdadır. Yazar toplumsal şuuru şekillendirme, milli bilinci sağlama gayreti içindedir."*¹⁸

15 Hayati Develi, "Yeni Lisan Hareketi Yeni Mi?", *Türk Dili*, C: CI, S: 715, Temmuz 2011, s.58.

16 Ayşe Demir, "Milli Kimliğe Doğru Bilinçli bir Adım: Yeni Lisan", *100. Yılında Yeni Lisan Hareketi Ve Milli Edebiyat Çalıştay Bildirileri*, (Yay. Haz. Hülya Argunşah, Oğuzhan Karaburgu), Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul, 2011, s.91.

17 İsmail Çetişli, "Ömer Seyfettin'in Şiir Ve Mensur Şiirleri Örneğinde "Yeni Lisan" Ve/Veya "Milli Edebiyat", s.87.

18 Ayşe Demir, "Milli Kimliğe Doğru Bilinçli bir Adım: Yeni Lisan", s.93.

Bu bağlamda "Fon Sadriştayn'ın Oğlu" adlı hikâye hem üslubuyla hem de verdiği mesajlarla dikkat çeken bir metindir. Ömer Seyfettin "Yeni Lisan" makalelerinde dile getirdiği fikirleri bu hikâyede Orhan tiplmesiyle müşahhas hale getirir. Yazar, çatışma unsurunu tez/antitez şeklinde biçimlendirir. Böylece mesajını daha berrak şekilde görünür kılar. Araştırmanın bu bölümünde Ömer Seyfettin'in, fikirlerini söz konusu hikâyeye nasıl taşıdığı irdelenmeye çalışılacaktır. 1918'de *Yeni Mecmua*'da neşredilen "Fon Sadriştayn'ın Oğlu" adlı hikâye, yazarın daha evvel yine *Yeni Mecmua*'da neşrettiği "Fon Sadriştayn'ın Karısı" adlı hikâyesinin devamı niteliğindedir. Yazarın tezi ve antitezi iki farklı kurgu metnine yayılmış olarak verilir. Bundan ötürü öncelikle birinci hikâyeye değinmek gerekir.

"Fon Sadriştayn'ın Karısı"¹⁹ marazi bir vücut yapısına sahip olan ve yalnızca "otuz okka çeken" Sadrettin Bey'in hayatındaki değişime odaklanan bir hikâyedir. Anlatıcı vapurda gülbüz bir Alman erkeğine tesadüf eder; adamın sıhhati onu şaşırtmıştır:

"-Ah ne sıhhat!

Dedim. Hem gayri ihtiyari düşünmeye başladım. İşte bu, sınırları adalat içinde kaybolmuş, kavi, gülbüz ve mesuttu! Kim bilir ne güzel yiyor, ne iştihayla içiyor, kim bilir ne kadar kolaylıkla hazmediyordu. İnce ceketin üzerinden kalın vücudunun kabarıklığı belli oluyor, sağ cebinden kocaman bir gazete tomarı görünüyordu. Bir rüya kadar rabitasız, intizamsız tedailerle Almanya'yı, Almanlıktaki sırrı, Almanların sıhhatini, saadetini, neşelerini hatırlıyordum. Bu nasıl bir milletti! Kendileri de fertleri de kavi, muazzam, mesuttu!"²⁰

Gerçekte bu yolcu bir Alman değil Türktür. Geçmişte oldukça sıska olduğu için arkadaşları kendisini "Serçe Pehlivan" diye çağırışlardır. Esas ismi Sadrettin olan güçlü adam söz konusu değişimin sırrını şaşkın anlatıcıya nakletmeye koyulur.

Hikâyeye göre "yalnızca otuz okka çeken" ve Anadolu şimendifer kumpanyasında düşük bir ücretle çalışan Sadrettin Bey "şık, güzel, piyano çalar, Fransızca konuşur" bir kıza evlenir. Genç adam evliliğinin ilk günlerinde oldukça mesuttur fakat zamanla mutluluğunun bir yalandan ibaret olduğunun farkına varır. Zira ev işleriyle meşgul olmaktan hazzetmeyen genç kadın sadece süslenip gezmekte ve kendisine pahalı kıyafetler satın almaktadır. Eşinin dar gelirlili bir memur olmasına aldırış etmediği için evde bir aşçı ile iki hizmetçi çalıştırmaktadır. Öte yandan evin harcamalarına bütçesini yetiremeyen Sadrettin Bey borçlarını ödeyemediği için günden güne zayıflamakta, âdeta sararıp solmaktadır. Genç adam bu mutsuz günlerinde tebdil-i hava maksadıyla bir arkadaşı vasıtasıyla Almanya'ya gider. Burada kaldığı iki aylık süre içinde memnun mesut yaşar. Arkadaşı ona bu saade-

19 Ömer Seyfettin, "Fon Sadriştayn'ın Karısı", *Bütün Eserleri Hikayeler 2*, (Yay. Hzl. Hülya Argunşah), 2. Bs., Dergâh Yayınları, İstanbul, 2007, s.248.

20 Ömer Seyfettin, a.g.e., s.249.

tin kaynağının Almanya coğrafyası değil Alman kadını olduğunu fısıldar:

*-Bu rahat, bu saadet, bu fazilet Almanya'nın toprağında, taşında, coğrafyasında değil, Alman kadınındadır; dedi. Almanya'nın saadetini, refahını, zenginliğini Alman kadını yapar. Sana bir Alman kızı bulalım. Onunla evlen, İstanbul'a dön. Tıpkı Almanya'daki intizam, Almanya'daki istirahat içinde yaşayacaksın.*²¹

Sadrettin Bey böylelikle Alman kadınına “kati bir ilaç”, “bir derman”, “bir abı hayat” olarak algılamaya başlar. İstanbul’da borç içinde sürünerek ölme düşüncesinin karşısında zihninde Alman kadınıyla evlenme fikri belirir. Bu düşünceyle bir Almanla izdivaç yaparak ülkesine döner. Bu sırada genç bir zabitte ilişkisi olan karısının ayrılma fikrini memnuniyetle karşılar. Sadrettin Bey yeni karısının iktisadi açıdan kendisini yönetmesine izin verir. “Para kazanmak erkeğin, kazanılan paranın iştirak kuvvetini artırmak da kadının vazifesidir” cümlesini bir parola gibi tekrarlayan Alman kadın, evin tüm harcamalarını kısıtlayarak eşinin maaşının arta kalanını bankaya yatırır. Aşçı ve hizmetçileri kovar ve eşini kendi yemekleriyle besler. Bütün bu intizam ve tasarrufun doğal bir neticesi olarak Sadrettin Bey bir Alman gibi sıhhatli bir vücuda kavuşur. İki yıl içinde otuz okkadan doksan beş okkaya çıkar. Hikâye bu gelişmenin verdiği mutlulukla sona erer.

Bu çalışmanın odak noktasını teşkil eden “Fon Sadriştayn’ın Oğlu”²², önceki hikâyede ağır basan Alman hayranlığına kuvvetli bir eleştiri olarak karşımıza çıkar. Aynı zamanda “Yeni Lisan” manifestosunu bir şairin başarısı çerçevesinde yüksek sesle haykıran bir metin olması dolayısıyla dikkat çeker.

Hikâyenin başında “Yirmi beş yıl sonra” ibaresi göze çarpar. Bir Alman gibi devamlı yiyen, içen, geleneklerine sırt çevirmiş olan ve Almanca bir isimle anılır hale gelen Sadrettin Bey (Fon Sadriştayn) artık yaşlanmıştı. Hastalık ve karamsarlık içindedir. Oburluğun zaruri neticesi olan nikriz sızıları bedenini kıvrandırır. Buna ek olarak Batılı yöntemleri esas alarak yetiştirdiği oğlu Hasip, onun bankada biriktirdiği bütün parayı alıp Amerika’ya kaçmıştır. Yaşlı adam oğlunun ihanetiyle kederlenirken eşi Lida’dan da manevi anlamda bir destek göremez. Kadın oğlunu yitirdiğine değil, servetini kaybettiğine duyduğu üzüntüden on yaş yaşlanmıştı. Yazar iki farklı kültürün içine doğmuş olan karı-kocanın birbirine nasıl yabancılaştığını şu şekilde verir.

*“İşte yirmi sekiz sene bir çatı altında beraber ihtiyarladıkları halde ruhları birbirine yabancıydı. Aralarında ummanların, karlı şahikaların ayırdığı geçilmez bir hudut var gibiydi. İhtiyarladıkça, ihtiyarlayıp hastalandıkça bu çorak buz çölü daha ziyade genişliyor, daha ziyade büyüyordu”.*²³

21 Ömer Seyfettin, a.g.e., s.256.

22 Ömer Seyfettin, “Fon Sadriştayn’ın Oğlu”, *Bütün Eserleri Hikayeler 2*, (Yay. Hzl. Hülya Argunşah), 2. Bs., Dergâh Yayınları, İstanbul, 2007, s.301.

23 Ömer Seyfettin, a.g.e., s.300.

Yazar bu hikâyede Alman kültürü ile Türk kültürü arasındaki tezdâdî belirginleştirebilmek ve gençliğe bir model yaratabilmek amacıyla Orhan Bey tiplemesini yaratır. Orhan Bey, Alman geleneğine koşut bir hayat süren Sadriştayn ailesinin tam karşısında konumlandırılır.

Fon Sadriştayn ve eşi Madam Sadriştayn sessiz bir şekilde evlerinde oturdukları bir vakit o günün milli şair Orhan Bey'in doğduğu gün olduğu haberini alırlar. Şairin doğum günü yalnız İstanbul'un değil, bütün Türklerin milli bayramıdır. Bayramın verdiği coşkuyla tüm halk sel gibi caddelere akmış, limanın sahilleri en büyük vapurlardan en küçük kanolara varıncaya kadar ne varsa hepsi donatılmıştır. Bandoların, marşların, şarkıların akisleri Fon Sadriştayn'ın penceresinden içeriye kadar girer. Yazar renkli tasvirler aracılığıyla toplumun bütün kesimlerinin bu coşkuya katıldığına altını çizer.

*"Bugün İstanbul'un... yalnız İstanbul'un değil, bütün Türklerin milli bir bayramıydı!.. Otlar, tramvaylar, arabalar, alaylar bir karınca seli halinde akıyor; asma kulelerde, yaldızlı taklarda büyük bayraklar sallanıyordu. Limanın sahilleri, en küçük vapurlardan en büyük kanolara varıncaya kadar ne varsa hepsi donatılmıştı."*²⁴

Hamaset duygusuyla ayaklarındaki ağırları unutan adam, karısına seslenerek bayram yerine giderken kendisine katılmasını ister. Oysa Lida yaklaşık otuz senedir Türkiye'de yaşamasına rağmen oturduğu memleketin geleneksel ve kültürel normlarından bihaberdir. "Bu büyük günden bana ne, sizin kendi bayramınız?" diyerek kocasının teklifini reddetmesi bu açıdan anlamlıdır.

"Madam Sadriştayn, işte otuz seneye yakın kocası Türk olduğu, Türkiye'de yaşadığı halde oturduğu memleketin hiçbir şeyini bilmiyordu.

-Kim bu?

-Bizim milli şairimiz! Genç dâhimiz!..

-Ee, ne olmuş ona?

-Bir şey olmamış, doğduğu günü bu seneden itibaren Türkler kendilerine milli bayram yaptılar. Bak her taraf donanmış... Gel işini bırak, Lida, büyük günün şerefine!

Ciddi kadın ihtiyar kocasının bu çocukça arzusuna güldü:

*-Bu büyük günden bana ne? dedi, sizin kendi bayramınız."*²⁵

Fon Sadriştayn, gazetelerde şair Orhan Bey'i takdir eden yazılarla karşılaşır. Bütün gazeteler o günkü nüshalarını Orhan Bey'e hasretmiştir. Yirmi yedi yaşındaki sanatkar için çizilen profil, Ömer Seyfettin ve arkadaşlarının tasavvur ettiği

24 Ömer Seyfettin, a.g.e, s.300.

25 Ömer Seyfettin, a.g.e., s.302.

yeni nesil modeli ile uyuşur. Bilindiği üzere Ömer Seyfettin hikâyeciliğinin temel izleklerinden biri milli kimlik vurgusudur. Yazar, Türk milletinin yirminci yüzyıl başında yaşadığı büyük bunalımı, milli kimliğe yani Türklüğe dönerek aşacağına inanmaktadır. Bundan dolayı o, “yıkılan bir imparatorluğun külleri arasında kendini arayan bir milletin öyküsünü anlatmakla kalmaz, aynı zamanda ona takip etmesi gereken yolu da gösterir.”²⁶

Metne bu noktadan hareketle yaklaşıldığında yazarın Şair Orhan Bey tiplmesiyle genç kuşakların milli benliklerini diriltmek amacıyla olduğu görülür. Orhan Bey, yeni Türk medeniyetinin inşasında başat rolü üstlenecek olan bir kahramandır.

Hikâye içinde yer alan günlük gazete pasajlarından Orhan Bey’in Yeni Lisan projesine paralel şekilde halkın kültürünü içselleştirmeyi ve kendi yapıtlarına aktarmayı başaran bir edebiyatçı olduğu müşahede edilir. Babası Çanakkale’de şehit düşmüş olan şair, varlıklı bir annenin çocuğu olmasına ve köşklere büyümüş olmasına rağmen halka yüz çevirmemiştir. Bilâkis bir âşık gibi Türk halkını sevmiştir. Yurdu baştanbaşa dolaşmış, köylerde, obalarda misafir kalarak Türklerin milli destanını dinlemiştir. Alman veya Amerikan hayranlığına tevessül etmek yerine milli ve manevi kültürümüzün şuuruna varmayı tercih etmiştir.

Orhan Bey ait olduğu coğrafyanın sözlü kaynaklarından istifade etmeyi bir borç bilmıştır. Bütün bu yoğun çalışmalar neticesinde üç şiir kitabı, iki roman ve üç trajedi ortaya koymuştur. Üstelik Servet-i Fünuncuların hilafına topluma uzak durmamış, halkın anlayamayacağı yapay bir üslup oluşturmaktan özellikle kaçınmıştır. Orhan Bey bu konuda oldukça hassas davranmıştır. Hatırlanacağı üzere Servet-i Fünun yazar ve şairlerinin eserlerinde bazen Türk hayatına ait gölgeler bulmak bile güçtür. Hâlbuki Orhan Bey’in bütün gayesi milli ve mukaddes kaynaklara ve değerlere dönerek milli eserler vücuda getirmektir. Onun yaklaşım tarzına göre bir metnin edebî sayılabilmesi için onun halkın duygularını sade bir dille terennüm etmesi şarttır. Aslında bunlar “Yeni Lisan” başlıklı makalelerde dile getirilen düşüncelerden farklı değildir. *Turan* gazetesi “güneş”e teşbih ettiği şairin başarısını değerlendirirken Ömer Seyfettin konuşur gibidir:

“Orhan asrımızın en büyük dâhisidir. O devirlerden beri gaflet kâbusuyla uyumuş bir millete yüksek vicdanını duyurdu. Lisanını öğretti. Ondan evvel Türklerin umumi bir lisanı yoktu. İstanbul’da tabii Türkçe tahkir olunuyor, birtakım şair, birtakım edip taslakları Servet-i Fünun’un, mahut Frenk mukallitlerini taklit ederek Arapça, Acemce terkip düzmeyi bir marifet, bir sanat sanıyorlardı. Yahut ‘Tasfiyeciler’in suni lisanını milli Türkçe zannediyorlardı. Orhan Bey ilk darbeyi bu gafillere indirdi. Demek istedi ki:

26 Tarık Özcan, “Bellek Mekânı Olarak Ömer Seyfettin Hikâyeciliği”, 100. Yılında Yeni Lisan Hareketi ve Milli Edebiyat Çalıştayı Bildirileri, (Yay. Hzl. Hülya Argunşah, Oğuzhan Karaburgu), Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul, 2011, s.196.

-Edebiyat sanat bir zümre için, bir sınıf için, birkaç kişinin marazi keyfi için değildir. Sanat bütün bir milletindir! Onun konuştuğu, kitaplardan öğrenmeden bildiği tabii lisanla eda olunmalıdır!²⁷

Görüldüğü gibi şairin kullandığı dilin sade bir İstanbul Türkçesi olması onun vücuda getirdiği metinlerin rahatlıkla anlaşılmasına ve beğenilmesine vesile olmuştur. İstanbul'un narin kızları, Anadolu'nun pehlivan çocukları, hatta Türkistan'ın saf çobanları onun şiirlerini ezberlemişlerdir. Fon Sadriştayn bile edebiyatı takip eden biri olmamasına rağmen genç şairin birkaç kitabını zevkle okumuştur. Sözgelimi "Ülkerin Uyanışı" başlıklı şiir ezberindedir. Orhan Bey'in elde ettiği başarı Turan'daki sanatkârları da bu yeni yolu takip etmeye teşvik etmiştir. Artık yeni bir duyarlılık, yeni bir bilinç söz konusudur. Yeni Lisancıların okumak istediği edebiyat metinlerini ancak bu vatansever sanatkârlar yaratabilecektir.

Hikâyede sözü edilen iki genç arasında yapılan karşılaştırma yozlaşmış eski gençlik ile özlenen yeni gençlik arasındaki farkları ortaya koymaya yöneliktir. Orhan Bey kutsanırken Hasip devamlı olumsuzlanır. Alman bir kadınla evlendiğinden beri Türk kültürüne ve değerlerine sırtını dönen Fon Sadriştayn, Orhan Bey ile oğlu Hasip'i karşılaştırır. Şair, genç yaşta milletine bir "mefkûre peygamberi" olmayı başarmıştır. Turan'ın değişik illerinden kalabalık heyetler kendisini selamlamak için İstanbul'a gelmiştir. Hâlbuki onunla yaşıt olan Hasip "hodgâm, azimsiz, müsrif, tembel, karakersiz bir serseri[dir]". Sahtekâr olmasının yanı sıra Türklük şuurundan uzaktır. Bu feci durumun oluşmasında ailesinden milli ruh ve maneviyat çerçevesinde hiçbir eğitim almamış olmasının rolü büyüktür.

"Annesine "Ben Almanım! Türk eşektir", kendisine "Ben Türküm! Almanlığı kabul etmem." diyerek ikisinin arasında gizli gizli buz dağları yükseltir; sonra yalanla, düzenle her birisinin muhabbetini ayrı ayrı çalar, çaldığı iki muhabbeti sahiplerine karşı birer şantaj aleti yapardı."²⁸

Üstelik Hasip bulduğu ilk fırsatta "Arsen Lüpenvari" bir entrika çevirerek anne ve babasını soyup soğana çevirmiştir. Lida, hüsranın tesiriyle oğlunun yüzünü bir daha göstermemesi için Tanrı'ya dua eder. Yaşlı adam bir tezat teşkil eden bu mukayese neticesinde "Ah, benim Hasip de böyle bir dâhi olsaydı..." diye içlenmekten kendini alıkoymamaz.

Sonuç

Yeni Lisan hareketi, dil ve edebiyat sahasını derinden etkileyen, tesirleri günümüze kadar uzanan kapsamlı bir harekettir. Edebiyat ve neşriyat dünyasında büyük ilgi uyandıran "Yeni Lisan" manifestosu yalnızca dili ve edebiyatı deşiş-

27 Ömer Seyfettin, a.g.e., s.305.

28 Ömer Seyfettin, a.g.e., s.307-308.

tirmeye çalışmaz. Aynı zamanda yeni bir kimlik inşa etmek için gerekli olan ipuçlarını da sunar. Bu projenin mimarları, tasavvur ettikleri dil ve edebiyat bilincine daha hızlı ulaşabilmek kaygısıyla, daha evvel zikrettikleri fikirleri somutlaştıran metinler ortaya koyarlar. Ömer Seyfettin de tezini teorik alanda bırakmayıp edebî eserler vasıtasıyla desteklediği için önemsenmesi gereken bir yazardır.

Ömer Seyfettin tarafından kaleme alınan “Fon Sadriştayn’ın Oğlu” hikâyesi, söz konusu manifestoda yer alan fikirleri kurmaca çerçevesinde yineleyen bir metin olduğu için dikkate değerdir. Dil ve üslup açısından ele alındığında eserin ikili üçlü terkiplere ve yabancı çokluk eklerine yer vermeyen, İstanbul Türkçesi ile kaleme alınmış bir ürün olduğu fark edilir.

Bu hikâye içeriği açısından tetkik edildiğinde topluma ve edebiyat çevrelerine yeni mesajlar verdiği görülür. Batı modeli hayat Tanzimat ve Servet-i Fünun yazarları tarafından devamlı kutsanmıştır. Çünkü onlar Batı’ya milliyetçi perspektiften bakmamışlardır. Ömer Seyfettin ise milliyetçi bir duruş sergiler ve Batı taklitçiliğine karşı çıkar. O, dil ve din birliğine dayanan bir milliyetçilik anlayışının savunucusu olarak Türk yazar ve şairlerine önemli misyonlar yükler.

Kaynakça

Ali Cânib, "Ziya Gökalp'ın Matbuat Âleminde İlk Görünüşü: Genç Kalemler ve «O»". *Çınaraltı*, S.12, 25 Ekim 1941.

Bosnalı, Sonel, "Dil Planlaması Ve Standartlaşma Kapsamında Yeni Lisan Hareketine Toplumdilbilimsel Bir Yaklaşım, *100. Yılında Yeni Lisan Hareketi ve Milli Edebiyat Çalıştayı Bildirileri*, (Yay. Hzl. Hülya Argunşah, Oğuzhan Karaburgu), Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul, 2011.

Çetişli, İsmail, "Ömer Seyfettin'in Şiir Ve Mensur Şiirleri Örneğinde "Yeni Lisan" Ve/Veya "Milli Edebiyat" Hareketinin Sonuçları", *100. Yılında Yeni Lisan Hareketi ve Milli Edebiyat Çalıştayı Bildirileri* (Yay. Hzl. H. Argunşah, O. Karaburgu), Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul, 2011.

Demir, Ayşe, "Milli Kimliğe Doğru Bilinçli bir Adım: Yeni Lisan", *100. Yılında Yeni Lisan Hareketi ve Milli Edebiyat Çalıştayı Bildirileri* (Yay. Hzl. H. Argunşah, O. Karaburgu), Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul, 2011.

Develi, Hayati, "Yeni Lisan Hareketi Yeni Mi?", *Türk Dili*, C: CI, S: 715, Temmuz 2011.

Ercilasun, Bilge, *İkinci Meşrutiyet Devrinde Tenkit 1-Türkçü Tenkit*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1995.

Mert, Necati, *Ömer Seyfettin: İslamcı, Milliyetçi ve Modernist Bir Yazar*, Kaknüs Yayınları, Ankara, 2004.

Öksüz, Yusuf Ziya, *Türkçenin Sadeleşme Tarihi: Genç Kalemler ve Yeni Lisan Hareketi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1995.

Ömer Seyfettin, *Bütün Eserleri Hikâyeler 2*, (Yay. Hzl. Hülya Argunşah), 2. Bs., Dergâh Yayınları, İstanbul, 2007.

_____, *Bütün Eserleri Şiirler, Mensur Şiirler, Fıkralar, Hatıralar, Mektuplar* (Yay. Hzl. Hülya Argunşah), Dergâh Yayınları, İstanbul, 2000.

Şengül, Abdullah, "Ömer Seyfettin'de Milli Kimlik", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.III, S.I, Afyon, 2001.

Özcan, Tarık, "Bellek Mekânı Olarak Ömer Seyfettin Hikâyeciliği", *100. Yılında Yeni Lisan Hareketi ve Milli Edebiyat Çalıştayı Bildirileri*, (Yay. Hzl. Hülya Argunşah, Oğuzhan Karaburgu), Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul, 2011.

?, "Yeni Lisan", *Genç Kalemler*, C.II, S.1, 8 Nisan Cuma 1911.

